

zcela jasně urputné boje plebejů s patricii, které jsou v moderní historické literatuře již dávno všeobecně uznávány. Přehlížení sociálně ekonomických podmínek zkoumané doby se projevuje v celém autorově výkladu, takže jeho kniha nám poskytuje značně zidealizovaný a zkrácený pohled na římský politický život.

Zdeněk Zlatuška

Will Richter, Das Epos des Gnaeus Naevius. Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. I. Philologisch-historische Klasse 1960 Nr. 3. Str. 41—66.

Značný vzestup demokratického hnutí v Římě v období mezi první a druhou punskou válkou se projevil v sebevědomé síle a útočné dravosti druhé básnické osobnosti římské Cn. Naevia. Drsný plebej svobodného původu z Kampanie vynikl nad svého předchůdce, nesvobodného Řeka vzdělaného v domě pánové, Livia Andronika nejen ve volbě látky komedií, tragédií a eposu z římského života, především současného, nýbrž i jiným pohledem na život římské nobility. A jest jen litovat, že z bezohledných projevů oposice proti urozeným se zachovalo tak málo. Jeho vzorná smelost mu přivodila vězení, pranýř a posléze vyhnanství, jímž byl nucen si zachránit život. Samostatnou cestu, kterou nastoupil v komediích a tragédiích, dokončil dílem velikého společenského dosahu, eposem *Bellum Poenicum*, spjatým s římským životem a podloženým národní ideou, dílem, které ještě na konci I. st. př. n. l. tkvělo hluboko v srdcích čtenářů (*Hor. epist. II 1 53*). Tuto báseň složil Naevius ve vyhnanství, kdy neklidný tvůrčí duch si za ztrátu spojení s divadlem našel cennější náhradu v odvážném činu, jehož hodnotu prozrazuje i těch několik málo zlomků, z nichž největší nepřekračují rozsah tří veršů. Nedostatečnost dochování první samostatné epické skladby u Římanů vyvolává řadu problémů, k nimž patří zejména komposice díla.

Zdálo by se, že každý pokus učinit si představu o podobě této básně je odsouzen k ztroskotání. W. Richter chce ve své studii shrnout nejnovější názory a pokusit se o další krok. Vlastní problém je jednota díla. Epos měl název *Bellum Poenicum*, ale z 50 zlomků se aspoň v jedné čtvrtině vypravovalo o událostech, jež s punskou válkou nesouvisely, jako o Aeneově útěku z Troje, o vedoucí úloze jeho otce Anchisa, o Kartágiňankách Didóně a Anně, o Romulovi, ale také o bozích, kteří se různí v mínění o dění mezi lidmi, jak je známe z řeckého eposu i z Ennia a Vergília. Před několika desetiletími (*L. Müller, M. Schanz*) převládal názor, že Naeviovův epos vypravoval ve skutečnosti celé dějiny Říma s důrazem na poslední veliké události, která trvala 24 let. Jiní (*F. Leo, H. Fraenkel*) se domnívali, že vedle války s Kartágem epos obsahoval pověst o založení, tedy dva různé celky, které neměly vnitřního spojení. Tyto výklady neuspokojovaly a *St. Strzelecki* se nesprávnou interpretací zejména zlomku 19 (*Fragmenta poetarum Latinorum epicorum et lyricorum ed. W. Morel B.T. 1927*) marně pokoušel obhajovat jednotu básně. Richter sdílí přesvědčení *K. Büchnera*, který dokazuje, že tážající se osobou zl. 23 Mo může být jediné žena, tj. Didó (*blande et docte percontat, Aenea quo pacto Troiam urbem liquerit...*), a dovozuje, že mytologická část eposu hlavně pozorování věštých znamení Romulem a Remem a epizoda s Didónou po způsobu Hérotodovy otázky po protě aitié je jakousi předehrou, která jednak ospravedlňuje pro Římany úspěšnou válku, jež z historického hlediska nebyla *bellum iustum*, jednak zápas a utrpení v historickém čase povyšuje na „nadčasový osud“ (str. 47), a tvoří spolu s historickou částí jednotný celek. Nepotřebuje tedy podle Richtera slavnostní obřad, který rozhodl o Romulově vládě v Římě, a události roku 264 žádného jiného přechodu či spojení. Richterovo tvrzení působí přesvědčivě, zejména tam, kde na jeho podporu srovnává skrovné zlomky s vypravováním obdobné situace u Naeviova napodobitele Ennia. Stejně metody užívá při řešení dílčí otázky např. při výkladu zl. 24 Mo, v němž z nejasného textu rukopisu *ammul* čteného dosud všeobecně *Amulius* čtením *multus* — u Ennia v podobné situaci *multa* o ženě — *Ann. I 49 n* — odstraňuje jméno Amuliovo působící při výkladu potíže a tím dává zlomku zcela jiný smysl.

Odvážné Richterovy konjektury se sice sotva setkají se souhlasem, ale širší syntetický pohled a výklad založený na srovnávání budou podnětem k dalšímu řešení problému, jenž přitahuje lidskou osobností Naeviovou i nedostačujícím materiálem.

Antonín Hartmann

Italo Mariotti, Introduzione a Pacuvio. Pubblicazioni dell' Università di Urbino. Serie di Lettere e Filosofia. Vol. XI. Urbino MCMLX. Str. 90.

Pacuviova sláva ani obliba jeho her, které se hrály v Římě ještě sto let po jeho smrti, nepřispěla k tomu, aby se zachovala úplně aspoň jedna tragédie. Za 446 veršů, zčásti neúplných a za 13 názvů jeho her vědíme hlavně Cicerónovi, který považoval Pacuvia za největšího římského tragika, a gramatikům, zejména Noniovi. Citáty Cicerónovy jsou o to cennější, že přihlížejí k smyslu a zaujímají větší rozsah o skupinách 7, 8 a 12 veršů. Gramatikové si všimli zvláštních jazykových

jevů. Také Mariottiho knížka byla napsána pro gramatický kurs na universitě a je určena především studentům pro lepší pochopení zlomků a jejich jazykových a slohových zvláštností.

Cílem je dáno také rozvržení spisu a jeho zpracování. V první kapitole o Pacuviové životě ukazuje autor, jak z množství rozličných zpráv je možno spolehlivě sestavit básníkův životopis, jak postupovat, jestliže si zprávy odporují a jak vysvětlit vznik chyby — chybný údaj Hieronymův Enni poetae ex filia nepos (Chron. p. 142 Helm) vysvětluje Mariotti Hieronymovým nepochopením výrazu nepos v jeho pramenech. Každý údaj je doložen přesným uvedením citovaného místa. Stejným způsobem jsou zpracovány i další kapitoly. Nejzajímavější z nich jsou kapitola třetí, v níž Mariotti podle zachovaných zlomků, různých zpráv u antických spisovatelů a podle Hygina rekonstruuje děj jednotlivých tragédií, a kapitola čtvrtá, v níž sleduje Pacuviovy předlohy. Zlomkový stav Pacuviova díla dovoluje ovšem jen omezeně určit vztah a stupeň závislosti římského tragika na řeckých vzorech. Ve výběru látky se Pacuvius inspiroval svým učitelem a strýcem Enniem, názvy sedmi tragédií se vztahují k trójskému cyklu. V polovině tragédií měl Pacuvius vzorem Euripida (Antiope, Pentheus, Periboea, Iliona, Medus, Hermiona). Pro tragédii Niptra byl jistě pramenem Sofoklés; nemáme však možnost posoudit hodnocení Cicerónovo (Tusc. II 48), který dává Pacuviovi přednost před Sofoklem, pokud se týče předvádění bolesti raněného Odyssea, protože řecký originál se nezachoval. Sofoklés byl také asi vzorem pro hry Chryses a Teucer. Na Aischyla upomínají názvy Atalanta a Armorum iudicium. Nemáme ani jeden řecký originál Pacuviem zpracované tragédie. Mariotti ukazuje, že Pacuvius zpracovával řecké předlohy se značnou volností, dával obvykle přednost látkám méně známým — odtud Horatiovo označení doctus (Epist. II 1,56) — a patetickým a dojemným scénám vrcholícím často v anagnórisi, a že si liboval po způsobu Euripidové a Enniové v sentencích a filosofických úvahách. Samostatnost projevil v úsilí zvýšit dramatický účinek neobvyklými technickými prostředky. To vše vysvětluje oblibu Pacuviovyých her i příznivý úsudek většiny pozdějších spisovatelů, jak ukazuje Mariotti v poslední kapitole.

Knížka Mariottiho nepřináší nových poznatků ani se nepokouší o řešení nějakého problému, což nebylo ani jejím cílem, nýbrž shrnuje výsledky badání o Pacuviovi podle nejnovější literatury. Poskytuje studujícímu klasické filologie úplné poučení o daném tématu. Zároveň je pro vysokoškolské studenty vzornou ukázkou vědecké metody, při níž je použito prací řešících dílčí otázky pro souhrnnou monografii. Každý údaj, každé tvrzení je doloženou přesnou citací. Mariotti použil prací autorů, kteří se při zkoumání římské tragédie spokojili jen stránkou filologickou. A tu je možno si položit otázku, zda by při omezeném materiálu nebylo možno dojít lepších výsledků, jestliže by se přihlédlo především také k ideologickým tendencím římské tragédie, k jejímu filosofickému a společenskému významu, jak se o to pokusil *Br. Biliński* (Tragica II 9 n. Prace Wroclawskiego Towarzystwa naukowego, Wrocław 1954).

Antonín Hartmann

Raissa Calza—Ernest Nash, Ostia, Firenze 1959 (136 str., 163 tab., 1 plán. Cena 6000 lir). Vzhled římského přístavního města Ostie, jehož archeologický výzkum vedl po 40 let Guido Calza a po něm dále jeho choť Raissa Calza, je zobrazen touto publikací určenou pro širší kruh zájemců. Celý život města je tu vykreslen na základě systematického odkrývání, jehož se autorka účastnila od let třicátých. Z rozlohy 69 ha jsou odkryty již tři čtvrtiny. Výklad se počíná bájným původem od doby Aeneovy přes založení římského castra ritu Etrusco r. 338 př. n. l. po osvobození ústí Tiberu od Etrusků až do zániku města. Čtenář pozná fora a uliční síť určenou dvěma hlavními tepnami křížujícími se na foru v pravém úhlu a provázenou patrovými domy obchodními a činžovními s jejich půdorysnými variantami a bytovými jednotkami pro různé společenské třídy, s balkóny a pasážemi, s dílnami řemeslníckými a živnostenskými lokály. Nahlédá do administrativy města, vidí mohutné zříceniny therem, basiliky, curie, triumfální oblouky, rozsáhlé sýpky (horrea), chrámy, divadlo, dovidá se o obchodních společnostech přístavního města a o celém sociálním životě římském v době císařské. Seznamujeme se s náboženským kultem božstev domácích, orientálních (zvláště s Mithrovým a křesťanským), s kněžskými sbory, vidíme pohřebiště před branami města, z nichž zvláště pozoruhodný je hřbitov na Isola sacra z doby císařské. Závěrečná kapitola líčí pozvolný zánik města od 5. stol. n. l. a jeho postupnou zkázu rozebíráním staveb. (Materiálu bylo například použito ke zbudování katedrály a baptisteria v Pise.)

Tato krásná kniha shrnuje vědecky zcela bezpečně výsledky dosavadního výzkumu formou přístupnou a svěží. Hojný obrazový doprovod, který obstaral ředitel fototheky architektury a topografie antické Itálie E. Nash, je v bezvadné reprodukci.

Gabriel Hejzlar